չատ էժան գնով Ռուսաստան։ Աչքի առաջ ունենալով այդ հանգամանքները, չատ հեշտութեամբ կարելի է գուշակել մանր գործարանատէրերի ապագան, մանաւանդ տեղացիների, որոնց սպասում է կատարեալ սնանկութիւն։ Տեղացիներից նոյն իսկ մեծ գործարանատէրերի ապագան եւ աննախանձելի կը լինի, եթէ նոքա իրանց գործերը չարունակեն այնպիսի անհեռատեսութեամբ, ինչպէս մինչև օրս։ Այս փաստը հաստատելու համար բաւական է մի օրինակ բերել այստեղ. մի չվեդացի կապիտալիստ Նոբել անունով, որ չատ ժամանակ չէ սկսել Բագւում պարապել նաւթային առեւտրով, 1878 թւին հանքերից մինչև գործարանները նաւթ կրող սալապանների հարստահարութեան առաջն առնելու համար, նա ամենաառաջին եղաւ նաւթախողովակ չինողներից և երկար ժամանակ նա մեծ օգուտներ քաղեց այդ բանից, ինչպէս 1878 թւին օրական միմիայն նաւթ կրելու համար բացի իրան գործարանի համար, ուրիչներից եւ ստանում էր մօտ 600 ր. մինչդեռ տեղացիներին, ինչպէս իրանք ասում են, ա ր ա բ ա չ ի ն ե ր ը ք ա ն դ ու մ է ի ն։ Քսան տարւայ ընթացքում տեղացիներից մէկը չը գտնվեցաւ, որ այդ բանը մտածէր և այդ չատ հասկանալի է, որովհետև նոքա առևտրի մէջ ամենավախկոտներն են, որոնք ոչ մի բանում չեն կարողանում ինիցիատոր դառնալ։ Սորանց համար նեխած պէտի լինի, որ ուտեն, որովհետև իրանք եփելու խելք չունեն։ Աշխարհի միւս կողմից գալիս է մի որ և իցէ Նօբել կամ ուրիշը և օրինակ դառնում տեղացիների համար։ Բայց այդ բաւական չէ. յիշեալ Նոբելը այժմ ունի այնպիսի նաւեր (наливныя суда) որոնցով ֆոտօգէնը ուղարկում է Ռուսաստան առանց տակառների, իսկ տակառները չինել է տալիս Ռուսաստանում, որտեղ համեմատաբար նորան չատ էժան են նստում և բացի այդ տակառներում տանելը մեծ վնաս է մանաւանդ ամառ ժամանակ, երբ արեւագի տաքութիւնից ֆոտօգէնը տակառներից Ռուսաստան տանելու ժամանակ դուրս է հոսում։

Բայց դառնանք դարձեալ մանր գործարանատէրերին, որոնց դրութիւնը ուշադրութեան արժանի է, մանաւանդ հայերինը։ 1876—77 թւերին, երբ ֆոտօգէնի, այսպէս ասած, ոսկի ժամանակն էր, ամէնքը սկսեցին մի կերպ ձեռք բերել մի գործարան կամ մի հանք, մի խօսքով ամէնքը սկսան վազ տալ նաւթի ետեւից։ Դերձակը կամ կօշկակարը, որ իր արհեստով չատ դժուար էր ապրում, չը բաւականանալով իր վիճակով, կամ լաւն ասած, նախանձելով հանքատէրերի և գործարանատէրերի ժամանակաւոր բախտին, թողնում էր իր ոսկի արհեստը և ընկնում նաւթի ետեւից։ Նա իր դառն քրտինքով աշխատած կոպէկները վատնում էր մի գործարան կամ մի հանք ձեռք բերելու համար, ձգտելով դէպի յանկարծակի հարստութիւն։ «Բաս, ինչու Կրասիլնիկովը, Բաղիրովը կոլեասկա, դրօչկա ունենան, ես չունենամ, ես էլ բաղդս կը փորձեմ», այսպէս ասում էր դերձակը, առնը չը պրծում, երեւակայելով իր ապագան փառաւոր պալատներում։ Մի խօսքով այս ժամանակից Դօն-Քիչօտները ժողովվելով 7 կամ 8 հոգի միասին, կազմում էին ընկերութիւններ։ (Այդ ընկերութեանց մէկի անունը այստեղ ծաղրելով «Ջամբարաքանդ» են դրել) և սկսում էին գործել. միայն, վայ այն գործելուն, որ նորանք էին գործում։ Ինչ տեսակ խաբեբայութիւն ասես, գործ էին դնում իրանց միամիտ մ ու չ տ ա ր ու ն խաբելու համար, մոռանալով բոլորովին իրանց խիղճը ու խղճմտանքը։ Երբ ֆոտօգէնը լաւ գնումն էր, սորանք օգտվելով հանգամանքից, Ռուսաստանից եկող ռամիկներին և հրէաներին ծախում էին առաջին տեսակի տեղ, երկրորդ տեսակը կամ անխտակը (не очищенный) ֆոտօգէն և այդպիսով խայտառակում էին խեղճ մեծ գործարանատէրերի անունն էլ։ Ահա ինչ տեսակ էին գործ դնում այդ հերոսները իրանց խաբեբայութիւնը. տակառի տակից լցնում էին անխտակը, իսկ երեսից լաւ տեսակը և լաւի տեղ ծախում. առնողը 'ի հարկէ չը գիտէր թէ տակառի ներքևում ինչ կայ։ Բայց երկար չը մնաց սորանց բաղդը, հասաւ 1878—79 թ. և առնողները սկսեցին լաւ ուշադրութիւն դարձնել ֆոտօգէնի յատկութեան վրա և նոքա այժմ ուղղակի դիմում են մեծ գործարանատէրերին։

Ահա այդպիսիներից է կազմված փոքր գործարանատէրերի մեծամասնութիւնը։ Այժմ տեսնելով այդ պարոնները, որ էլ իրանց բաղդը չէ, սկսում են փոքր առ փոքր թողնել և դառնալ իրանց արհեստին, բոլորովին մոռանալով հարուստների ծաղրօչկան և կալեասկան։

Ալէքսանդր Մովսէսեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

«Հայերէն գրքերի հրատարակութեան» թիֆլիսի ընկերութիւնից չնորհակալութեամբ ստացանք «Մօրեխ և նրան ջնջելու հնարները» գրքոյկը, աշխատասիրութիւն Հ. Տէր-Բարսեղեանցի։ Գինը 10 կոպէկ։ Կաչխատենք ծանօթացնել ընթերցողին այդ աշխատութեան հետ։

—

Մայիսի 5-ին ԹԻՖԼԻՍԻ քաղաքային Դումայի նստի մէջ ձայնաւոր պ. Թայիրօվ առաջարկութիւն արաւ պատասխանել «Մշակի» յօդուածին քաղաքային վարչութեան մասին և ժանդութեան մասին Թիֆլիսում, որ տպվեցաւ № 71 մէջ։ Նիստը աղմկալի էր։ Վճռվեցաւ քննել պ. Թայիրօվի առաջարկութիւնը միւս նստին։ Քաղաքագլուխը ասեց, որ եթէ քաղաքային վարչութեան մէջ մեղաւորներ կան, թող Դուման խըստութեամբ քննէ նորանց գործունէութիւնը, եթէ չը կան,—լռութիւնը ամենալաւ պատասխան է «Մշակին»։ Ձայնաւոր Գամբարօվ, այդ գիտնական մարդը, այդ մագիստրոսը և առևտրական բանկի կառավարիչը, թոյլ տուեց իրան, մի անվայել խօսք մամուլի մասին. «Թող լրագիրները հ ա չ ե ն ինչքան կամենան», ասեց պ. Գամբարօվ։ Շատ մեծ օգուտ բերեց պ. Գամբարօվին նրա բարձրագոյն ուսումը և գիտնական աստիճանը. նա մինչև անգամ չը սովորեց վայելուչ կերպով խօսելու։

—

Գրիգոր Արծրունի յետաձգեց իր դասախօսութեան կարդալը մինչև մայիսի 16, ուրբաթ օրը։

—

ԷՐԶՐՈՒՄԻՑ մեզ գրում են թէ կովկասից գաղթող մահմետականների թիւը վերջին ժամանակներս սկսեց սաստիկ մեծանալ այնտեղ, այնպէս որ ինչպէս Էրզրումի, նոյնպէս եւ նորա նահանգի մէջ նոր գաղթածների թիւը արդէն հաւասարվել է առաջվայ քրիստոնեայ և մահմետական տարրերի հետ։ Գաղթողները գրեթէ միայն և եթ բաղկացած են աջարցիներից, որոնց զետեղում է թիւրքաց տէրութիւնը գլխաւորապէս ռուսաց սահմանների մօտ, ներքին և վերին Բասեններում։

—

ԱՐԴՎԻՆԻՑ գրում են որ գաղթականութեան գլուխը այնպէս բորբոքվել է այս տարի գարունքը բացվածին պէս, որ ամբողջ Աջարիային եթէ չաջողվեց անցեալ ամառ իրագործել իրան մտադրութիւնը, գաղթելով Թիւրքիա մինչև վերջի մարդը, գոնէ այս տարի դժուար կը լինի մի փոքր անգամ կասկած ունենալ ամբողջ Աջարստանը դատարկվելու վրա։ Գոնէ այդ երեւում է այն ընթացքից, որ բռնել է բոլոր Արդահանի, Նօսխօվի, Արդվինի և Արդանուչի շրջաններում, որտեղ բոլորը ծախում են ամենաէժան գներով հայերին և եկւոր առնողներին, տուն, տեղ, հող, այգի և այդ փողով աշխատում են ձեռք բերել միայն ձիեր և սայլեր։ Միւս կողմից էլ նոքա կատարում են խոշոր անկարգութիւններ։ «Մշակը» առաջինը ձայն բարձրացրեց անցեալ տարի աջարցիների գաղթականութեան մասին, այս տարի եւ նա պարտաւորութիւն է համարում հրաւիրել ռուս լրագրութեան ուշադրութիւնը այս հարցի վրա։

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ գրում են որ մայիսի 5-ին եկաւ այնտեղ մի սոտնիա կուբանի կազակներ, որ պիտի գնան Աբաս-Թումանի ամառվայ պահպանութեան համար։

—

ՄԻԽԱՅԻԼՕՎԻՑ գրում են, թէ անձ հօթը օր է արդէն Փօթի-Թիֆլիսի երկաթուղի վրա բըպասում են բազմաթիւ մարդիկ, որ եկել են Երևանի և ուրիշ գաւառներից Փօթի ստացած հացի մթերքը տանելու համար, բայց երկաթուղու վարչութիւնը տնօրինութիւն չէ անում նոցա այդչափ կարեւոր բեռը ճանապարհ գցելու համար։

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ գրում են թէ չը գիտեն ինչպէս վարվին տիրացու Վասակ Ցարոյեանցի հետ, որ հասարակութիւնը ազատվի նորա քահանայութիւնից։ Տիրացու Վասակը արդէն երրորդ տարին է, որ աշխատում է բաւականաչափ ստորագրութիւն հաւաքել ժողովրդի ամենախաւար մասի մէջ իր վարչութեան ներկայացնելու համար, իբր ժողովրդի համակրութեան նշան դէպի ինքը, մինչդեռ մինչև հիմայ սորա ջանքերը ոչինչով չաջողվեցան։ Այժմ Վասակ Ցարոյեանը դիմեց մի ուրիշ միջոցին. գանգատվելով էջմիածնին թէ նորան չէ աջողվում ցանկացածին չափ ստորագրութիւն ներկայացնել միայն այն պատճառով, որ Ախալցխայի մէջ մի քանի մարդ նորան թշնամութիւն են անում, վասնորոյ խնդրում է, որ Էջմիածինը ուղարկէ մի քննիչ այդ մասին։ Խընդրագործի բանը չատ աջող է անցնում. այդպիսով, երբ Էջմիածինը նշանակում է քննութեան համար Ախալքալաքից տէր Խորէն քահանային, որը լինելով ամենամօտիկ ազգական Վասակ Ցարոյեանի հետ, գալիս է նրա տուն և մի կուշտ փլաւ ուտելուց յետ, վերադառնում է յետ առանց մէկից մի բան հարցնելու։ Երբ այդպիսով հասարակութեան առջեւ մի մարդ չուտով կը լինի նոյն հասարակութեան մեղքերին թողութեան չնորհողը, Էջմիածինը կ'ասէ ամէնքին թէ Ցարոյեան ձեռնադրվել է նոյն իսկ հասարակութեան կամքով։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԳԼԻԱ

—

Լրագիրների մէջ կարդում ենք հետեւեալ տեղեկութիւնները։ Անգլիական նոր մինիստրութիւնը, ինչպէս երեւում է, անհրաժեշտ է համարում վերջ դնել բոլոր կասկածանքներին իր արեւելեան քաղաքականութեան մասին։ «Daily News» լրագիրը, որ կառավարչական լրագիր է համարվում, յայտնեց, որ արտաքին գործերի մինիստր Գրենվիլ մի շրջաբերական ուղարկեց Անգլիայի ներկայացուցիչների մօտ։ Այդ շրջաբերականով անգլիական կառավարութիւնը խնդրում է Եւրոպական պետութիւնների օգնութիւնը Բեռլինի դաշնագրի այն կէտերը իրագործելու համար, որոնք մինչև այժմ անկատար էին մնացել։

Եթէ ճշմարիտ այդպիսի մի շրջաբերական ուղարկված է անգլիական դեսպաններին, այդ նշանակում է, որ նոր մինիստրութիւնը իրագործում է ընտրութիւնների ժամանակ մարկիզ Հարտինգտոնից նախագծած պրօգրամը։ Նոր մինիստրութիւնը իր գոյութեան առաջին օրերից արդէն յայտնում է, որ Բեռլինի դաշնագիրը ստորագրող բոլոր պետութիւնները պարտաւոր են հոգալ, որ այդ դաշնագրի չը կատարված պայմանները կատարվին և հրաւիրում է պետութիւններին կատարել իրանց պարտականութիւնը։

Ամէնքին լաւ յայտնի է, թէ Բալկանեան թերակղզու վերաբերութեամբ այդ դաշնագրի ո՞ր կէտերն են մնացել չիրագործված։ Բ. Դուռը դեռ չէ վերջացրել իր հողային հաշիւները Չերնոգորիայի հետ, դեռ չը կատարեց Բեռլինի կոնգրէսի պահանջները յոյն թիւրքաց սահմանների վերաբերութեամբ և չը մացրեց իր նահանգների մէջ այն վերանորոգութիւնները, որոնց պարտաւորվեցաւ մտնել։ Դաշնագիրը ստորագրող միւս բոլոր պետութիւնները կատարեցին իրանց պարտականութիւնները։ Ռուսաստանին, Աւստրօ-Ունգարիային, Սերբիային, Չերնոգօրիային և Ռումինիային այդ կողմից մեղադրել չէ կարելի. ա ն ու ղ ղ ե լ ի պ ա ր տ ա կ ա ն ը միայն Թիւրքիան է և նրա վրա պէտք է գործվի միջազգային այն ճնշումը, որ այժմ Անգլիան խնդրում է։

Դժուար է նախագուշակել, թէ Եւրոպական պետութիւնը, որին դիմել է անգլիական մինիստրութիւնը, ի՞նչպէս կը վերաբերվի այդ առաջարկութեանը։ Այդ գործով հետաքրքրված պետութիւնների շահերը միատեսակ չեն։ Ամէնքը միատեսակ չեն ցանկանում, որ Բալկանեան թերակղզու վրա նոր անկարգութիւններ և շփոթութիւններ պատահեն։ Թէպէտ Չերնօգորիայի և Յունաստանի հարցերի վերաբերութեամբ կառավարութիւնները կարող են համաձայնել և միասին գործել, բայց թիւրքաց նահանգների մէջ մտնելի վերանորոգութիւնների մասին այդ միաբանութիւնը անհաւանական է։

Արաբիայի մէջ պատահած անկարգութիւնները, Հայաստանի մէջ տիրող սովը և միւս նահանգների անմխիթար վիճակը պահանջում են, որ վերանորոգութիւնների հարցը ամենից առաջ դրվի։ Թիւրքաց պետութեան բոլոր նահանգների մէջ կատարեալ անիշխանութիւն է տիրում։ Բ. Դուռը պարզ ցոյց է տալիս, որ ինքը անկարող է կարգապահութիւնը վերահաստատել։ Օրից օր ամէնքն համոզվում են, որ այդ դրութիւնը միայն այն ժամանակ կը փոխվի, երբ թիւրքաց պետութեան մէջ վարչական բոլորովին նոր ձև կը մտցնվի։

Ալբանիան ինքնավարութիւն է պահանջում և, ինչպէս երեւում է, միջոցներ ունի իր նպատակին հասնելու համար։ Այդ երկրի հարեւանները ալբանական ազգութեանը չեն պատկանում։ Անկարելի է, որ այդ երկրների մէջ պահպանվին հին կարգերը։ Հարցը պէտք է ամբողջապէս լուծել, առանց բաժանութիւններ անելու, մի ազգութեան շահը առանց միւսին զոհելու։

Կարելի է յուսալ, որ Գլադստոնի մինիստրութիւնը այդ հարցի մասին պարզ կը յայտնի իր կարծիքը։ Միայն այդ ժամանակ կարելի կը լինի ասել, թէ անգլիական նոր մինիստրութիւնը ո՞ր պետութեան աջակցութիւնը կարող է ձեռք բերել։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ԼՕՆԴՕՆ, 5 մայիսի։ «Times» լրագիրը հաղորդում է որ Ռուսաց Թագաւորը բարեհաճեց մերժել իր համաձայնութիւնը Սուլթանի խնդրերքին, փոխել Կումբրաուի սպանողի մահվան դատավճիռը, որովհետեւ այդպիսի ստոր չարագործութեան ներելը վատ օրինակ կը լինի, որ չը պէտք է ցոյց տալ ի նկատի ունենալով բոլոր օտարականների ապահովութիւնը։ Պետութիւնները համաձայնեցին պահանջել Բ. Դռնից, որ նա ներկրումն Սկուտարի ուղարկած զօրքերը դատաւորի ալբանական նահանգների մէջ ապահովութիւնը պահպանելու համար։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 6 մայիսի։ Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 94 ր., երկրորդ 92 ր. 50 կ., երրորդ 93 ր. 40 կ., չորրորդ 93 ր. 22 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 227 ր., երկրորդ 221 ր. 25 կ., արեւելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 90 ր. 87 կ., երկրորդ 90 ր. 75 կ., երրորդ 90 ր. 87 կ., ոսկի 7 ր. 78 կ.։ Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդոնի վրա արժէ 25,21 պէնս, ռուսաց 100 ր. Գերմանիայի վրա արժէ 127 մարկ, 25 պֆ., Համբուրգի վրա 215 մարկ 50 պֆ., Փարիզի վրա 266 ֆր.։ Տրամադրութիւնը հանգիստ է։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 7 մայիսի։ «Правит. Вѣстн.» հաղորդում է, որ երէկ, մայիսի 6-ին զինւորական դատարանում սկսվեցաւ Վայմարի, Միխայլօվի և ուրիշ եօթ տղամարդկանց և չորս կանանց գործի քննութիւնը, որոնք մեղադրվում են պետական յանցանքներ գործելու մէջ։

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ